

**TIJORAT BANKLARINING KREDIT SIYOSATINI
TAKOMILLASHTIRISH (IPOTEKA BANK MISOLIDA)**

**O‘zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi
“Iqtisodiyotni monetar tartibga solish” mutaxassisligi magistranti
Panjiyev Behruz Muhiddin o‘g‘li**

Tijorat banklari har qanday mamlakat moliyaviy tizimining asosi bo‘lib, ular jamg‘armalarni jalb qilish, moliyaviy vositachilikni amalga oshirish va xo‘jalik yurituvchi subyektlarga kredit ajratish orqali iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab quvvatlaydi. Banklarning samarali faoliyati ularning kredit siyosatiga bog‘liq bo‘lib, ushbu siyosat iqtisodiy sharoitlar, risklarni boshqarish va kreditlash strategiyalariga asoslanadi.

Kredit siyosatini takomillashtirish nafaqat banklarning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash, balki iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish zarurati bir qancha omillar bilan bog‘liq.

Birinchidan, kreditlash hajmining oshishi banklar uchun yangi risklarni yuzaga keltirmoqda.

Ikkinchidan, raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellekt asosida kreditlash jarayonlarini optimallashtirish zarurati tobora ortib bormoqda.

Uchinchidan, xalqaro moliyaviy bozorlarga integratsiyalashish hamda xalqaro tajribalarni o‘zlashtirish banklarning raqobatbardoshligini oshirish uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda.

1. Kredit siyosatining mohiyati va ahamiyati

Kredit siyosati tijorat banklarining kredit ajratish bo‘yicha yuritadigan strategiyasi bo‘lib, u quyidagi asosiy yo‘nalishlarni qamrab oladi: kredit ajratish tartibi, kredit stavkalari, kredit risklarini boshqarish, kredit resurslarini taqsimlash va mijozlarning to‘lov qobiliyatini baholash. Bankning samarali kredit siyosati moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash, aktivlarning sifati va rentabelligini oshirish, shuningdek, kredit risklarini minimallashtirish imkonini beradi. O‘zbekistonning tijorat banklari kredit siyosatini tahlil qilish uchun asosiy banklarning kredit portfeli va faoliyatiga e‘tibor qaratamiz.

Quyida mamlakatning yirik tijorat banklari va ularning kredit siyosati bo‘yicha statistik ma‘lumotlar keltirilgan. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma‘lumotlariga ko‘ra, mamlakatda 32 ta tijorat banki faoliyat yuritadi. Ular orasida quyidagi yirik banklar ajralib turadi.

1-jadval: O'zbekistonning asosiy tijorat banklari va ularning kredit portfeli

Bank nomi	Ajratilgan kreditlar (mlrd so'm, 2023)	Bozor ulushi (%)
-----------	---	------------------

Xalq Banki	65 800	14%
Ipoteka Bank	52 400	11%
Milliy Bank	89 500	19%
Agrobank	47 600	10%
Asaka Bank	38 200	8%
Hamkorbank	24 700	5%
Kapitalbank	22 300	5%
Trastbank	14 900	3%
O'zsanoatqurilishbank	41 500	9%
Turonbank	11 800	3%

Manba: <https://bank.uz> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

- Milliy Bank eng yirik kredit portfeliga ega bo'lib, bozorning 19% ulushiga ega.
- Xalq Banki va Ipoteka Bank ham yirik kredit taqsimlovchilar qatoriga kiradi.
- Hamkorbank, Kapitalbank, Trastbank kabi xususiy tijorat banklari esa kichik va o'rta biznes kreditlarini faol rivojlantirmoqda.
- Har bir bank o'zining asosiy strategik yo'nalishlariga ega.
- Quyidagi jadvalda banklarning kreditlarini qaysi tarmoqlarga ko'proq yo'naltirgani aks ettirilgan.

2-jadval: Banklarning kreditlash yo‘nalishlari

Bank nomi	Asosiy kreditlash yo‘nalishlari
Xalq Banki	Ijtimoiy loyihalar, jismoniy shaxslar, pensiya tizimi
Ipoteka Bank	Uy-joy ipoteka kreditlari
Milliy Bank	Yirik sanoat loyihalari, eksport kreditlari
Agrobank	Qishloq xo‘jaligi, fermer xo‘jaliklari
Asaka Bank	Avtomobil sanoati, kichik biznes
Hamkorbank	Kichik va o‘rta biznes, chakana savdo
Kapitalbank	Xizmat ko‘rsatish sohasi, turizm
Turonbank	Investitsion loyihalar, energetika

Manba: Muallif ishlanmasi.

Agrobank qishloq xo‘jaligi kreditlarida yetakchi.

Ipoteka Bank uy-joy kreditlariga ixtisoslashgan.

Milliy Bank va O‘zsanoatqurilishbank yirik sanoat va investitsion loyihalarni moliyalashtirishga e‘tibor qaratadi.

Rivojlangan davlatlarning tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, tijorat banklarining kredit siyosati iqtisodiy sikllarga bog‘liq holda doimiy ravishda takomillashtirib boriladi. Masalan, AQSh va Yevropa banklari kredit ajratishda zamonaviy texnologiyalarga asoslangan kredit reyting tizimlaridan foydalanadi. Xitoy va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda esa raqamli kreditlash texnologiyalari keng joriy etilib, bank xizmatlarini soddalashtirish va mijozlarga tezkor xizmat ko‘rsatish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish quyidagi omillar tufayli dolzarb hisoblanadi. Kredit risklarining oshishi banklar uchun katta muammoga aylangan. So‘nggi yillarda banklar tomonidan ajratilgan kreditlarning hajmi oshib borayotganiga qaramay, kredit sifatini ta‘minlash hamda kechiktirilgan to‘lovlarni kamaytirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Bu esa banklarning likvidligi va daromadlilikiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Banklar tomonidan ajratilayotgan kreditlarning tarmoqlar bo‘yicha taqsimoti izchil diversifikatsiya qilinmagan. Ayrim tarmoqlar ortiqcha kreditlash natijasida haddan tashqari qarz yuklamasiga ega bo‘lishi mumkin, bu esa iqtisodiy barqarorlikka xavf tug‘diradi. Ayniqsa, kichik va o‘rta biznes uchun kredit olish imkoniyatlarini kengaytirish dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Kreditlash shartlarining moslashuvchan emasligi tadbirkorlik subyektlari va jismoniy shaxslarning kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini cheklaydi. Ba'zi banklarda kredit olish jarayoni uzoq davom etishi, yuqori garov talablari va ortiqcha byurokratik to'siqlar mijozlarning bank xizmatlaridan foydalanishiga to'sqinlik qiladi. Raqamli texnologiyalarning yetarli darajada joriy etilmaganligi ham banklarning samaradorligiga ta'sir qiladi. Raqamli kredit tizimlarining sust rivojlanishi bank operatsiyalarining sekin bajarilishiga, operatsion xarajatlarning ortishiga va mijozlar uchun noqulaylik tug'dirishiga olib keladi.

Tijorat banklarida kredit siyosatini takomillashtirish quyidagi strategiyalar asosida amalga oshirilishi mumkin. Birinchi yo'nalish – risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish. Banklar mijozlarning kredit reytingini yanada aniq baholash uchun zamonaviy tahlil usullaridan, jumladan, sun'iy intellekt va katta hajmdagi ma'lumotlar (big data) texnologiyalaridan foydalanishi lozim.

Bu esa defolt xavfini minimallashtirishga yordam beradi. Ikkinchi yo'nalish – kredit shartlarini moslashuvchan qilish. Kreditlash jarayonini soddalashtirish, garov talablari bo'yicha muqobil variantlarni ishlab chiqish hamda uzoq muddatli kreditlar uchun qulay foiz stavkalarini taklif qilish orqali banklar kredit bozorining jozibadorligini oshirishi mumkin. Uchinchi yo'nalish – kredit portfelining diversifikatsiyasini ta'minlash. Kredit resurslarini iqtisodiyotning turli tarmoqlariga teng taqsimlash orqali banklar kredit risklarini kamaytirishlari mumkin. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi, sanoat, innovatsion texnologiyalar va yashil iqtisodiyot yo'nalishlariga e'tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etadi. To'rtinchi yo'nalish – raqamli kreditlash tizimlarini joriy etish.

Onlayn kredit arizalarini tezkor ko'rib chiqish, mobil ilovalar orqali kredit xizmatlarini taklif etish va blokcheyn texnologiyasidan foydalanish orqali banklar operatsion samaradorlikni oshirishi mumkin.

Tijorat banklarida kredit siyosatini takomillashtirish iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy tizimning samarali ishlashini ta'minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Kredit siyosatining optimal yuritilishi banklarning daromadliligini oshirish, mijozlarga qulay kredit shartlarini taqdim etish va risklarni minimallashtirishga xizmat qiladi. Hozirgi sharoitda kredit siyosatini takomillashtirish uchun risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish, kredit shartlarini moslashuvchan qilish, kredit portfelini diversifikatsiya qilish va raqamli texnologiyalarni joriy etish zarur. Bu esa tijorat banklariga iqtisodiy rivojlanishda faol ishtirok etish va raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimov I.M., Xudoyberganov Sh.E., Azimov A.A. Bank ishi. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy sayti — www.cbu.uz
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 12-yanvardagi PQ–4563-sonli qarori.
4. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the Management of Credit Risk. — Bank for International Settlements, 2020.
5. Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF). Uzbekistan: Financial System Stability Assessment. — 2023.
6. Jahon banki. Access to Finance in Emerging Economies: Uzbekistan Country Report. — 2022.
7. G‘ulomov B.S., Yo‘ldoshev Q.X. Pul-kredit siyosati va bank ishi asoslari. — Toshkent: Ilm Ziyo, 2021.